

Історія

УДК 323.1:94(477)«2022/2026»

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20486280>

Історична пам'ять і політика пам'яті як соціокультурні та морально-етичні чинники формування національної ідентичності в сучасному суспільстві

Наталія Петрівна Кузьмінець,

кандидат історичних наук, доцент, доцент, кафедри історії України,
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла
Коцюбинського, Вінниця, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-9939-2451>

Катерина Степанівна Мацелюх,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри військового лідерства,
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса
Шевченка, Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0009-0199-3589>

Віктор Михайлович Шостак,

кандидат історичних наук, доцент, доцент, кафедри культурології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4837-9633>

Прийнято: 17.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** Мета. Стаття спрямована на комплексне теоретичне обґрунтування та аналіз механізмів формування національної ідентичності*

через інструменти державної політики пам'яті в сучасній Україні. Досліджується роль історичної пам'яті як стратегічного ресурсу національної безпеки та консолідації суспільства в умовах повномасштабної війни росії проти України.

Методи. Методологічну основу становить системний підхід, що дозволив розглянути політику пам'яті як цілісний інструмент публічного управління. Використано методи дискурс-аналізу для вивчення трансформації комеморативних практик, інструментальний підхід для аналізу ролі держави у конструюванні ідентичності, а також аксіологічний метод для дослідження мовних та символічних маркерів національної приналежності.

Результати. З'ясовано, що в умовах повномасштабної війни політика пам'яті в Україні трансформувалася в один із фундаментальних чинників державної та національної стійкості. Значущим етапом інституціоналізації цього процесу визначено ухвалення Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (2025 р.). У статті виокремлено та деталізовано чотири взаємопов'язані механізми формування ідентичності: 1) інституційно-правовий (законодавчий каркас та деколонізація топонімії); 2) комеморативний (формування національного пам'яттєвого наративу та меморіального ландшафту); 3) освітньо-просвітницький (подолання регіональних розбіжностей через спільні наративи та цифрові медіа й історичну освіту); 4) символіко-аксіологічний (мова як маркер ідентичності та героїзація сучасних захисників через паралелі з козацтвом та УПА). Доведено, що синергія цих механізмів забезпечує перехід від захисної моделі ідентичності до суб'єктної, інтегрованої в європейський цивілізаційний контекст.

Висновки. Встановлено, що ефективна державна політика пам'яті є запорукою подолання радянської та імперської колоніальної спадщини.

Доведено, що законодавче закріплення націєтворчих наративів у поєднанні з активною просвітницькою діяльністю та утвердженням української мови створює стійку матрицю національної самосвідомості. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні тривалої динаміки мовної трансформації та інтеграції новітнього героїчного епосу в загальноєвропейський культурний простір.

Ключові слова: деколонізація, ідентичність, історична пам'ять, комеморації, політика пам'яті, Український інститут національної пам'яті.

Historical memory and politics of memory as sociocultural and moral-ethical factors in the formation of national identity in contemporary society

Nataliia Petrivna Kuzminets,

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor, Department of History of Ukraine, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-9939-2451>

Kateryna Stepanivna Matseliukh,

PhD in History, Senior Lecturer Department of Military Leadership, Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-0199-3589>

Victor Mykhailovych Shostak,

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor, at The Department of Cultural Studies, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-4837-9633>

Abstract. *Purpose.* The article is aimed at providing a comprehensive theoretical substantiation and analysis of the mechanisms through which national identity is formed by means of the instruments of state memory policy in contemporary Ukraine. It examines the role of historical memory as a strategic resource for national security and the consolidation of society in the context of Russia's full-scale against Ukraine.

Methods. The methodological basis is a systemic approach, which made it possible to consider memory policy as an integrated instrument of public administration. The study employs discourse analysis to examine the transformation of commemorative practices, an instrumental approach to analyse the role of the state in the construction of identity, as well as an axiological method to investigate linguistic and symbolic markers of national belonging.

Results. It has been established that, in the conditions of a full-scale war, memory policy in Ukraine has been transformed into one of the fundamental factors of state and national stability. The adoption of the Law of Ukraine 'On the Principles of the State Policy of the National Memory of the Ukrainian People' (2025) is identified as a significant stage in the institutionalisation of this process. The article identifies and elaborates upon four interrelated mechanisms of identity formation: 1) institutional and legal (legislative framework and decolonisation of toponymy); 2) commemorative (formation of a national memorial narrative and memorial landscape); 3) educational and awareness-raising (overcoming regional differences through common narratives and digital media and historical education); 4) symbolic and axiological (language as a marker of identity and heroisation of modern defenders through parallels with the Cossacks and the Ukrainian Insurgent Army). It is demonstrated that the synergy of these mechanisms ensures the transition from a defensive model of identity to an agentic model integrated into the European civilisational context.

Conclusions. It has been established that an effective state memory policy is a prerequisite for overcoming the Soviet and imperial colonial legacy. The article demonstrates that the legislative consolidation of nation-building narratives, combined with active educational work and the affirmation of the Ukrainian language, creates a resilient matrix of national self-consciousness. Prospects for further research lie in studying the long-term dynamics of linguistic transformation and the integration of the modern heroic epic into the wider European cultural space.

Keywords: decolonisation, identity, historical memory, commemorations, memory policy, Ukrainian Institute of National Memory.

Постановка проблеми. Проблеми історичної пам'яті все більше привертають увагу у суспільному дискурсі. У процесі формування нації та держави набирає сили соціальний конфлікт, де історія стає вагомим політичним інструментом, а розбіжності в політичних настроях відображають суперечливі інтерпретації минулого. Експерти наголошують, що майбутнє державності певною мірою залежить від обраного способу трактування історичних подій. Ця складна ситуація ще більше загострюється, коли в межах одного народу, що живе в одній країні, співіснують кілька взаємовиключних канонів історичної пам'яті [13].

Проблематика політики пам'яті в Україні нині набуває особливої актуальності. Це обумовлено, насамперед, тривалою відсутністю чітко визначеної стратегії такої політики протягом років незалежності держави, а також тенденціями до використання історії як інструменту політичної боротьби, що призводить до провокування та загострення суспільних і соціальних конфліктів. Варто наголосити, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. ще більше загострило

проблему маніпулятивного використання історії в російській антиукраїнській пропаганді. Це підкреслює необхідність формування впорядкованої та науково обґрунтованої політики пам'яті в Україні, спрямованої на зміцнення національної єдності та протидію дезінформації.

Актуальність і наукова новизна. Попри значну кількість досліджень, присвячених різноманітним аспектам історичної пам'яті та політиці пам'яті в Україні, поза увагою науковців залишається питання висвітлення механізмів політики пам'яті у процесі формування національної ідентичності та цілісного духовно-етичного підґрунтя. Тому у статті здійснюється аналіз переходу від стихійної протидії маніпуляціям до системної інституціоналізації політики пам'яті, що закріплена у новітньому законодавстві 2025 р. Автори роблять спробу поєднання правових, освітніх та аксіологічних інструментів як цілісної державної стратегії, здатної не лише захищати історичний простір, а й конструювати суб'єктну ідентичність. Актуальним залишається пошук практичних шляхів інтеграції мовної трансформації та сучасного героїчного епосу в єдину систему національної безпеки, що дозволить подолати регіональні розбіжності та зміцнити громадянську єдність на основі спільних духовних і суспільних цінностей.

Аналіз досліджень. Вже стали класикою дослідження, присвячені політиці пам'яті, авторства П. Рікера, М. Галбвакса, П. Нора, А. Ассман. П. Рікер присвятив свої філософські пошуки дослідженню феноменології пам'яті, що стали дороговказом для багатьох наступних дослідників проблем пам'яті як чинника формування та єднання спільноти [25]. М. Галбвакс зосереджувався на вивченні історичної колективної пам'яті, наголошуючи на її соціальних функціях, особливо що стосувалося соціальної взаємодії через традиції, ритуали, інституції [32]. П. Нора належить розробка концепції «місць пам'яті» як важливого репрезентанта уявлення спільноти про її історичне

минуле, значущі й знакові події, явища, персоналії [21]. А. Ассман у своїх багаторічних дослідженнях занурювалася у культурні аспекти колективної пам'яті та форми колективної пам'яті у вигляді текстів, ритуалів, пам'яток [2].

Серед вітчизняних науковців на нині політики пам'яті, її механізмах, формах та методах, є плідні теоретичні напрацювання у Л. Нагорної [20] та А. Киридон [12].

А. Коник сфокусувалася у своїх наукових пошуках на аналізі впливу медіа на політику пам'яті в умовах російсько-української війни та на механізмах конструювання ідентичностей [14]. У статті Б. Ткачук розглядаються постколоніальні та деколоніальні аспекти української культурної пам'яті з акцентом на транзитивні та посттравматичні виміри. Це, як наголошує авторка, дозволяє глибше осмислити процес формування національної ідентичності в умовах впливу колоніальної спадщини та посттоталітарних реалій на сучасний культурний контекст [28]. О. Готра у своїй статті аналізує феномен історичної пам'яті як важливий чинник формування національної ідентичності. Авторка акцентує увагу на важливих функціях історичної пам'яті у зміцненні національної самосвідомості й розробці державної політики пам'яті, її значенні в системі суспільних цінностей, впливі на осмислення власної історії та роль у створенні національних символів [6]. О. Казмірчук, О. Курчаба та Г. Єрко запропонували у своєму дослідженні поглянути на культурну спадщину як важливий потенціал формування національних цінностей та ідеалів. Для прикладу науковці зосередилися на театрі корифеїв [11]. Н. Чупрінова, І. Севрук, Ю. Соколовський наголошують на ролі історичної пам'яті у зміцненні національної ідентичності українців в умовах війни та її значення для національної безпеки [31]. Про історичну пам'ять як один із факторів національної ідентифікації та самосвідомості в умовах війни йдеться й у статті

О. Тимошенко, О. Корнієвського та Л. Чупрій [27]. Верезомська С., Каюн В. і Петрова Н. вивчали вплив радянського минулого на сучасні націєтворчі процеси в Україні. Зокрема, яким чином відлуння радянської ідеології та культурно-соціальних патернів позначаються на сучасному житті українців. особливо у контексті євроінтеграції та Війни України за Незалежність [4]. У публікації Н. Кузьмінець, О. Стадник та Т. Букіної підкреслено роль історичної пам'яті у процесі формування національної ідентичності, особливо через вивчення національних міфів, героїв та визначних подій [15]. І. Рафальський, В. Загурська-Антонюк, В. Сергєєв звернулися до європейського контексту історичної пам'яті в сучасній Україні [24].

Загалом, на сьогодні сформовано досить-таки потужний науковий корпус публікацій, присвячених теоретичним та практичним аспектам проблематики нашої статті. Однак, попри розмаїття підходів до вивчення окремих вимірів меморіальної культури, сучасний стан суспільства актуалізує потребу в комплексному обґрунтуванні стратегії політики пам'яті як складника національної безпеки та пошуку практичних механізмів формування національної ідентичності, здатних не лише протистояти маніпулятивним впливам, а й перетворити історичний досвід на фундамент сучасної громадянської самосвідомості в Україні.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та системне дослідження практичних механізмів, за допомогою яких держава та суспільство формують національну ідентичність в умовах сучасних безпекових викликів.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення механізмів формування уявлень про минуле, зокрема на рівні суспільної свідомості, науковці звернули особливу увагу на політичний та владний аспекти цього явища. Історики-постмодерністи почали досліджувати пам'ять як інструмент для зміцнення та мобілізації політичної влади. Зосередившись на аналізі

маніпулювання комеморативними практиками з метою досягнення політичних цілей, дослідники визначають усвідомлений вплив держави на процес комеморації як засадничий фактор. Таким чином, у працях, присвячених історичній пам'яті, найбільш розвиненою є тема саме політики пам'яті. Вона охоплює дослідження ролі політичних проєктів та державного замовлення у формуванні й закріпленні цінностей, а також знань про минуле, що спрямовані на досягнення конкретних соціально-політичних цілей. Аналізуючи окремі приклади, дослідники прагнуть відповісти на питання, як же саме конструюються соціальні уявлення про минуле та формуються й утверджуються національні символи [14, с. 157].

Ми солідарні із думкою Л. Нагорної, відповідно до якої історична пам'ять трактується як своєрідний дороговказ, що підтримує в людині оптимізм і віру в остаточну перемогу добра над злом. Щоб уникнути потрапляння у спотворення дійсності та жити в гармонії зі своєю совістю, кожен мислячий індивід має формувати власний алгоритм зв'язку з минулими. Це передбачає створення свого бачення взаємозв'язку між минулим, теперішнім і майбутнім. Особливо важливо не піддаватися на спокуси цинізму та нігілізму, ретельно осмислювати й аналізувати всю доступну інформацію, протистояти маніпуляціям і ілюзорним впливам. Варто завжди пам'ятати: майбутнє формується саме сьогодні, і лише наше прагнення визначає, яким воно стане. Ми можемо вже зараз моделювати його у своїй уяві, спираючись на досвід минулих поколінь та обрані життєві матриці. Однак Л. Нагорна акцентує увагу й на тому, що історична пам'ять не просто масове знання про минуле. Йдеться, насамперед, про сприйняття минулого як спадщини, яка набуває інструментальної цінності. Коли пам'ять природно інтегрується в процес формування ідентичності, питання об'єктивності часто відходять на другий план. Це створює ризик зловживання пам'яттю або ж її

трансформації в інструмент ідеологічної боротьби. З цієї причини політика пам'яті повинна оцінюватися не тільки в епістемологічному аспекті, але й крізь призму етичних міркувань [20, с. 311-318]. Свіжим прикладом таких зловживань та перетворення пам'яті на ідеологічну й пропагандистську нісенітницю є карикатурний «парад» 9 травня 2026 р. у Москві. Ми бачимо рівень державної політики росії у використанні історії та пам'яті задля подальшого формування химерних матриць ідентичності росіян.

Зважаючи на теоретичні напрацювання у сфері пам'яті, історичну пам'ять можна розглядати як специфічну форму колективної свідомості, покликану забезпечувати збереження, осмислення та трансформацію суспільством уявлень про власне минуле. У ході цього процесу історичне знання набуває символічного вираження у вигляді образів, наративів, легенд і міфів, які відіграють важливу роль у формуванні світоглядних орієнтирів і ідентифікаційних моделей представників сучасних поколінь. Найбільшим і найвпливовішим актором реалізації політики пам'яті прийнято вважати державу, поряд із інституціями громадянського суспільства. Державна політика пам'яті є окремим напрямом державної політики та публічного управління, який охоплює офіційні способи представлення історичного минулого і комеморативні практики, що сприяють формуванню історичної пам'яті нації. Політика пам'яті охоплює сукупність практик і стратегій, за допомогою яких як державні, так і недержавні суб'єкти впливають на формування колективного сприйняття минулого. На сучасному етапі розвитку української державності політика, спрямована на збереження історичної пам'яті, стає важливим системним механізмом. Вона відіграє ключову роль у формуванні колективної свідомості, здатної підтримувати національну ідентичність, зміцнювати суспільну єдність і стійкість, а також сприяти громадянській стійкості та єдності [27, с. 51].

Російсько-українська війна, що триває з 2014 р. і особливо загострилася після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., висвітлює низку важливих проблем, зокрема ті, що стосуються історичної ідентичності. Знання про минуле набувають стратегічного значення для того, щоб краще зрозуміти сучасні події та використати історичний досвід для побудови майбутнього держави та суспільства. Історична ідентичність відображає базові засади національної самосвідомості. В умовах екзистенційного характеру цієї війни для України є важливим сформулювати чіткі уявлення щодо власної історичної ідентичності. Адже на національну свідомість українців значно вплинула тривала відсутність державності, територіальна й культурна роздрібненість, системна денаціоналізація еліт та сліди радянської ментальності [17, с. 320-321]. Звернення до історичного минулого виконує провідну роль у формуванні в громадян почуття національної гідності, патріотизму та відповідальності за майбутнє держави. Це сприяє згуртованості суспільства та зміцненню єдності українського народу. Важливим елементом національної свідомості є створення цілісного уявлення про цивілізаційну історію України, яке має закріпитися на рівні колективної історичної пам'яті, та чіткого усвідомлення українською спільнотою своєї історичної долі і місця у сучасному світі. Йдеться про загальнонаціональний проєкт, який слугує істотною умовою для подальшого демократичного та європейського розвитку держави. Зважаючи на посилення зовнішніх загроз і збройну агресію росії, особливо важливо розробляти та впроваджувати ефективну державну політику пам'яті. Така політика має спиратися на активну участь організованого суспільства, руйнувати нав'язані російські історичні міфи та, водночас, утверджувати україноцентричну модель національної ідентичності. Це дозволить зміцнити духовну основу суспільства і забезпечити його стійкість перед зовнішніми викликами та внутрішнім протиріччям [27, с. 54].

Вищезазначена необхідність формування ефективної державної політики пам'яті, актуалізує питання її інституціоналізації. Окреслений загальнонаціональний проєкт із віднайдення історичної та національної ідентичності потребував переходу від теоретичних візій та стихійних комеморативних практик до створення чіткого нормативного каркаса. Відповіддю держави на екзистенційні виклики війни та запит суспільства на консолідований україноцентричний наратив стало ухвалення 21 серпня 2025 р. Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» [8].

Даний документ є не лише правовим інструментом деколонізації свідомості, а й платформою, де задекларовані цілі щодо зміцнення національної гідності та протидії російським міфам, трансформуються у конкретні норми права. Зокрема, надано визначення, чим є «державна політика національної пам'яті Українського народу»: «(...) напрям державної політики, спрямований на створення правових, організаційних, економічних умов і гарантій відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, дослідження та популяризацію історії України» [8]. Наголошено й на тому, чим є «національна пам'ять»: «(...) збережена Українським народом сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на його історію, самоідентифікацію, державотворення та/або сприймаються в суспільстві як найбільш значущі» [8]. Загалом, у Законі окреслено, як саме держава вибудовує систему захисту національної ідентичності та які обов'язки покладаються на державні інституції задля забезпечення суспільної стійкості. Зокрема, посилено роль та функціональне наповнення діяльності Українського інституту національної пам'яті, який є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним

статусом та відповідає за формування та впровадження державної політики у сфері національної пам'яті українського народу [8].

Засади державної політики є дороговказом для органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості, які регулюють сферу, пов'язану з національною пам'яттю та ідентичністю. Закон «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» передбачає визначення основних принципів, на яких базується державна політика у сфері національної пам'яті. Серед них чільне місце посідають науковий підхід та історична достовірність й впровадження механізмів підтримки громадських ініціатив з боку держави з метою збереження та розвитку національної пам'яті. На сьогодні для України та її гуманітарної політики і національної безпеки це є вкрай важливим. Адже в умовах повномасштабної війни пам'ять відіграє роль одного з тактичних і стратегічних інструментів захисту національної ідентичності та збереження історичної правди. Окрім того, формуються необхідні правові підґрунтя для забезпечення ефективної роботи архівів, музеїв та інших установ у напрямку відновлення і збереження національної пам'яті та культурної спадщини. Для громадян це означає більшу прозорість у питаннях відзначення історичних подій, встановлення пам'ятників, пошуку невідомих поховань та інших аспектів, пов'язаних із роботою з історичною спадщиною. Цей закон покликаний зміцнити національну ідентичність і сприяти позбавленню залишків імперського впливу [7].

Спираючись на засади історичної пам'яті та правове поле, окреслене Законом України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», ми пропонуємо виокремити низку механізмів, покликаних впливати на формування національної ідентичності. Вони працюють на різних рівнях, від державного управління до індивідуального сприйняття.

По-перше, це *інституційно-правові механізми*. Вони є тим фундаментом, який формує і відображає державну політику та загалом офіційний курс держави щодо бачення проблеми національної ідентичності в умовах турбулентності та кардинальних змін архітектури світової безпеки [5]. Серед таких механізмів звернемо увагу на законодавче закріплення націєтворчих історичних наративів, пов'язаних із етногенезом і державотворенням. Також необхідно наголосити на важливості посилення ролі та чіткому окресленні функціонального спрямування діяльності Українського інституту національної пам'яті [22]. До цієї ж когорти належить й такий напрям державної політики, як курс на декомунізацію та деколонізацію. Наприклад, відповідно до Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», відбувається не просто перейменування вулиці чи населеного пункту [9]. Йдеться про юридичне вилучення України з російського імперського простору. Конкретний приклад – це перейменування Новоград-Волинського на Звягель, що повернуло місту його історичне ім'я, стерте імперською владою [23]. Сутність інституційно-правового механізму полягає у формуванні законодавчого каркаса, який захищає національну пам'ять від фальсифікацій та визначає державні пріоритети.

По-друге, *комеморативний механізм*, або культура пам'яті. За його допомогою відбувається візуальне, вербальне та ритуальне втілення пам'яті у повсякденному житті, від державних практик до персоналізованих. За допомогою цього механізму проводиться, наприклад, формування та оновлення календаря державних свят та пам'ятних дат. На разі чимало уваги прикуто до ревіталізації «місць пам'яті» та формування нових меморіальних ландшафтів [18]. В умовах віртуалізації та діджиталізації особливої ваги набувають віртуальні форми комеморацій: створення віртуальних некрополів,

цифрових архівів та інтерактивних карт важливих подій. Сучасні технології відкривають можливості для створення архівів пам'яті, які зберігають свідчення війни у формі фотографій, відео, розповідей очевидців та інших документальних матеріалів. Це не лише сприяє вшануванню пам'яті про події, а й забезпечує збереження цінної інформації для майбутніх поколінь та наукових досліджень. Завдяки цифровій меморіалізації пам'ять може існувати в глобальному цифровому просторі навіть у тих випадках, коли фізичні меморіали руйнуються чи зазнають пошкоджень під час війни [3, с. 10]. За допомогою комеморацій можна зробити історію відчутною через символи, ритуали та архітектуру. Такий підхід апелює до емоцій та візуального сприйняття. Його смислове наповнення передбачає створення нових традицій вшанування, моральної відповідальності, оновлення публічного простору й гуртування спільноти навколо спільної важливої минувшини, що впливає безпосередньо й на викристалізовування національної ідентичності. Наприклад, загальнонаціональна хвилина мовчання щодня о 9.00, як щоденний ритуал, об'єднує багатьох українців у спільному переживанні трагедії та гордості.

По-третє, *освітньо-просвітницький механізм*. Йдеться про трансформацію історичного знання у переконання та погляди. Його основні вектори – це перехід від механічного запам'ятовування дат та імен в історичній освіті до аналізу причинно-наслідкових зв'язків. За допомогою історії необхідно пояснювати, що відбувається сьогодні, спираючись на події минулого [19]. Застосування даного механізму є важливим й з точки зору подолання регіональних пам'ятей, які можуть бути вирвані із загальнонаціонального контексту в силу різних причин та обставин. Скажімо, популяризація героїв та подій, що об'єднують Схід, Захід, Північ та Південь України. Наприклад, висвітлення внеску вихідців зі східних областей у

національно-визвольну боротьбу українців у ХХ ст. не лише заповнює лакуни в історичній пам'яті, а й спростовує низку російських пропагандистських міфів про «ісконно русские землі» сходу та півдня України [29]. Зважаючи на зростання ролі віртуальних медіа та їхній вплив на свідомість людей, не втрачають актуальності медіа-грамотність та контрпропаганда. Зокрема, йдеться про розвінчування псевдоісторичних міфів рф через популярні формати: соціальні мережі, YouTube-канали, історичні меми та ін. [10].

По-четверте, *символіко-аксіологічний механізм*, який передбачає наповнення ідентичності смислами, що є маркерами приналежності до культурних та національних традицій. У даному контексті в Україні таким важливим маркером стала мова. Зокрема, на думку філологині В. Мелешко, період 2014 – 2019 рр. ознаменувався свідомим переходом на українську мову. У 2019 - 2021 рр. спостерігався етап її утвердження та зміцнення, тоді як у 2022-2023 рр. відбулося стрімке зростання кількості людей, які почали користуватися українською мовою у щоденному спілкуванні [26]. Також можна відзначити особливу увагу у зверненні до архетипів та ідеалів, формування образів героїв та героїнь, на яких рівняються, які надають відчуття причетності до чогось глибинного й по-справжньому рідного. Наприклад, героїзація кіборгів – захисників Донецького аеропорту або воїнів «Азову». На сучасних прикладах героїзму та відваги проводять паралелі із козацьким лицарством або вояками УПА [16; 30]. Відзначимо й цивілізаційний аспект даного механізму. Йдеться про необхідність утвердження України як невід'ємної частини європейського простору через висвітлення історичного дискурсу нашої держави крізь призму європейської історії та культури [1].

Однак ефективність вищевикреслених механізмів залежить від їхньої синергії. Їх поєднання дозволяє Україні не просто захищатися від пропаганди рф, а активно будувати власну суб'єктну ідентичність. Держава через закони

та інституції задає рамку, а суспільство через освіту, творчість та цифрові технології наповнює цю рамку живим, актуальним змістом, формуючи сучасну політичну українську ідентичність в усьому її культурному різноманітті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження, маємо підстави стверджувати, що сучасна політика пам'яті в Україні перейшла від стадії декларативних заяв та різновекторних спроб формувати цілісну візію, до етапу системного державного менеджменту. Фундаментальним зрушенням у цій сфері стало формування цілісного нормативного каркаса, закріпленого Законом України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (2025 р.). Це дозволило перетворити захист історичної ідентичності на регламентовану функцію державних інституцій, мінімізуючи можливості для зовнішніх маніпуляцій та внутрішніх ідеологічних суперечностей.

Наголошено, що формування стійкої національної ідентичності можливе за умови взаємодії низки взаємообумовлених механізмів: інституційно-правового, комеморативного, освітньо-просвітницького та символіко-аксіологічного. Сама лише законодавча рамка без наповнення її живим культурним змістом, морально-етичною сутністю та активною просвітницькою роботою не здатна забезпечити довготривалу консолідацію суспільства.

Визначено, що сучасна українська ідентичність будується на подоланні імперських міфів та утвердженні України як невід'ємної частини європейського цивілізаційного простору. Героїзація сучасних захисників у поєднанні з мовною трансформацією створює нову ціннісно-моральну матрицю, яка нівелює регіональні розбіжності та формує монолітну політичну українську націю.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаються у моніторингу практичної імплементації норм законодавства 2025 р. на рівні територіальних громад, а також у вивченні впливу цифрових платформ та віртуальних медіа на трансформацію колективної пам'яті молоді в поствоєнний період. Окрему наукову увагу слід приділити процесам інтеграції новітнього мілітарного епосу в загальноєвропейський історичний контекст та євро-пейський духовно-інтелектуальний простір.

Список використаних джерел

1. Алексієвець Л., Алексієвець М., Дацків І. Україна – Європа: цивілізаційно-історичний дискурс. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 204-220. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/07eed31a-97ed-4fe9-8f22-3c7c6691da18/content>
2. Ассман А. *Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті*. Київ : «Ніка-Центр», 2012. 440 с.
3. Борука В. Візуалізація колективної пам'яті в сучасному українському мистецтві. *Культурно-цивілізаційна проблематика у дослідженнях молодих науковців : збірник матеріалів наукового круглого столу, 17 квітня 2025 р., Київ*. Редкол. : Чміль Г., Берегова О., Кузнєцова І., Демчук Р., Король Д. ; Інститут культурології Національної академії мистецтв України, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Кафедра культурології. Київ : ІК НАМУ, 2025. С. 7- 11. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1db75e3e-533d-426d-b675-4c8030b21bae/content>
4. Вережомська С., Каюн В., Петрова Н. Дослідження впливу радянського минулого на сучасні процеси формування української

національної ідентичності. *Вісник гуманітарних наук*. 30 березня 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15267246>

5. Гомза І. *Формування нової архітектури європейської безпеки в умовах зміни політики США*. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ), 2025. 15 с. URL: https://www.kas.de/documents/d/ukraine/gomza_european_security_architecture_ukr

6. Готра О. Історична пам'ять як чинник формування ідентичності. *Intermarum: історія, політика, культура*. 2015. Випуск 2. С. 143-155.

7. Закон про національну пам'ять. 06.10.2025. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/zakon-pro-nacionalnu-pamyat>

8. Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». 21 серпня 2025 року № 4579-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text>

9. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Документ 3005-IX. 21 березня 2023. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

10. Історія Без Міфів. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv>

11. Казмірчук О., Курчаба О., Єрко Г. Націєтворчий потенціал історичної пам'яті: корифеї в суспільній свідомості українців. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2021. Число 21. С. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.16>

12. Киридон А. *Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті*. Ніка-Центр, 2016. 320 с.
13. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіакультури. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2009. Випуск 32. С. 153–163.
14. Коник А. Російсько-український конфлікт у дзеркалі ЗМІ: війна в пам'яті та війни пам'ятей. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Випуск 45. С. 44–51. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2019.45.9983>
15. Кузьмінець Н., Стадник О., Букіна Т. Вплив історичної пам'яті українців на події сьогодення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. № 14/56. С. 185–196.
16. Лильо Г. Візуалізація концепту патріотизм в українському медіадискурсі 2014–2018 років. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2018. Випуск 44. С. 288–295. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2018.44.9378>
17. Мартинов А. Українська історична ідентичність у загальноєвропейському контексті: спільні риси та особливості. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2012. Випуск 21. С. 314–331. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/188253/20-Martynov.pdf?sequence=1>
18. Меморіалізація. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya>
19. Мороз І., Каюн В. Роль історичної освіти у формуванні громадянської ідентичності молоді. *Вісник гуманітарних наук*. 25 жовтня 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17438988>

20. Нагорна Л. *Історична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал*. ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 21. 328 с.
21. Нора П. *Теперішнє, нація, пам'ять*. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
22. Про інститут. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut>
23. Про перейменування міста Новоград-Волинський Новоград-Волинського району Житомирської області. Постанова Верховної Ради України. Документ 2779-IX. 16 листопада 2022 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2779-20#Text>
24. Рафальський І., Загурська-Антонюк В., Сергєєв В. Європейські суспільні ідеї нового часу та їх вплив на зародження й розвиток українського національного проєкту. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. № 1(18). С. 280–293.
25. Рікер П. *Історія та істина*. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2001. 396 с.
26. Семисал К., Бобошко О. Полтавська науковиця Віра Мелешко: мова – маркер української ідентичності. *Суспільне. Полтава*. 22 лютого 2026. URL: <https://suspilne.media/poltava/1245836-poltavska-naukovica-vira-melesko-mova-marker-ukrainskoi-identichnosti/>
27. Тимошенко О., Корнієвський О., Чупрій Л. Історична пам'ять як чинник формування національної ідентичності. *Політичне життя*. 2026. № 1. С. 49-56. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2026.1.8>
28. Ткачук Б. Дослідження української культурної пам'яті крізь призму постколоніальної теорії. *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 385–391. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.48>

29. Хан Є., Вановська І. Трансформація воєнної історії та відновлення історичної пам'яті в умовах протидії інформаційній експансії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Випуск 48. Том 1. С. 40-44. DOI: 30. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-6>
30. Цуба В. «Азову» 10 років: як дотепер формується образ бригади попри наслідки російської пропаганди. *Букви*. 5 травня 2024. URL: <https://bukvy.org/azovu-10-rokiv-yak-doteper-formuyetsya-obraz-brygady-popry-naslidky-rosijskoyi-propagandy/>
31. Чупрінова Н., Севрук І., Соколовський Ю. Історична пам'ять та національна ідентичність в умовах російсько-української війни (2014–2024 рр.). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 3. С. 95-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/3.15>
32. Halbwachs M. *On Collective Memory*. University of Chicago Press, 1992. 254 p.